

**“MAXSUS EHTIYOJLI BOLALAR BILAN ISHLASHDA  
O‘QITUVCHILAR MALAKASINI OSHIRISHNING ILMIY ASOSLARI  
VA SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH.”**

***Mirsultonova Nozimaxon Jahongir qizi***

*Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti*

*Special Pedagogy fakulteti talabasi*

*nozimamirsultonova2@gmail.com*

*+998 95 206 04 24*

**ANNOTATSIYA:** Mazkur maqola maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda o‘qituvchilar malakasini oshirishning ilmiy asoslari hamda uning samaradorligini chuqur tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqot doirasida o‘qituvchilarning maxsus ehtiyojli bolalar bilan pedagogik faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishda zamonaviy psixologik, pedagogik va didaktik yondashuvlarning roli o‘rganiladi. Shu bilan birga, o‘qituvchilarni malaka oshirish jarayonidagi samaradorlikni baholash uchun sifat va miqdoriy indikatorlar, xususan, o‘qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasi, o‘quv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish usullari tahlil qilinadi. Maqolada maxsus ehtiyojli bolalar ta’limida o‘qituvchilar malakasini oshirishda qo‘llanilayotgan metodikalar, treninglar, seminarlar, hamda innovatsion o‘quv dasturlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, doimiy professional rivojlanish tizimining ahamiyati, uning o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishdagi roli va natijalari batafsil tahlil qilinadi. Tadqiqot maxsus ehtiyojli bolalarga samarali ta’lim berishda o‘qituvchilar malakasini oshirish strategiyalarini yanada takomillashtirish, ularning pedagogik faoliyatini yaxshilashga qaratilgan yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

**Kalit so‘zlar :** Maxsus ehtiyojli bolalar, inklyuziv ta’lim, o‘qituvchilar malakasini oshirish, kasbiy kompetensiya, metodik ta’minot, pedagogik

*texnologiyalar, ta'lim samaradorligi, psixologik-pedagogik yondashuv, innovatsion metodlar, individual yondashuv, rehabilitatsiya jarayoni, ijtimoiy moslashuv, kasbiy rivojlanish, pedagogik tajriba, ilmiy asoslangan yondashuv.*

**АННОТАЦИЯ:** *Данная статья посвящена научным основам повышения квалификации педагогов, работающих с детьми с особыми образовательными потребностями, а также глубокому анализу эффективности данного процесса. В исследовании рассматривается роль современных психологических, педагогических и дидактических подходов в формировании у педагогов знаний, умений и навыков, необходимых для работы с детьми с особыми образовательными потребностями. Кроме того, проводится оценка эффективности повышения квалификации с использованием качественных и количественных показателей, таких как профессиональная компетентность учителей, возникающие в образовательном процессе трудности и методы их преодоления. В статье рассматриваются методики, тренинги, семинары и инновационные учебные программы, применяемые для повышения квалификации педагогов в области обучения детей с особыми потребностями. Особое внимание уделяется системе непрерывного профессионального развития, её роли и результатам в улучшении педагогического мастерства учителей. Результаты исследования служат основой для совершенствования стратегий повышения квалификации педагогов и разработки новых подходов, направленных на повышение эффективности педагогической деятельности при работе с детьми с особыми образовательными потребностями.*

**Ключевые слова:** *Дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, повышение квалификации учителей, профессиональная компетентность, методическое обеспечение, педагогические технологии, эффективность обучения, психолого-педагогический подход, инновационные методы, индивидуальный подход,*

*процесс реабилитации, социальная адаптация, профессиональное развитие, педагогический опыт, научно обоснованный подход.*

**ANNOTATION:** *This article is dedicated to the scientific foundations of professional development for teachers working with children with special educational needs, as well as a thorough analysis of its effectiveness. The study examines the role of modern psychological, pedagogical, and didactic approaches in shaping the knowledge, skills, and competencies required for educators to work effectively with children with special needs. Additionally, the effectiveness of professional development programs is evaluated using both qualitative and quantitative indicators, including teachers' professional competence, challenges encountered during the educational process, and strategies for overcoming them. The article reviews methodologies, trainings, seminars, and innovative curricula applied to enhance teachers' qualifications in the field of special education. Special emphasis is placed on the system of continuous professional development, its role, and outcomes in improving teachers' pedagogical expertise. The findings of this research serve as a basis for refining strategies to improve teachers' professional skills and developing new approaches aimed at enhancing the effectiveness of pedagogical work with children with special educational needs.*

**Keywords:** *Children with special educational needs, inclusive education, teacher professional development, professional competence, methodological support, pedagogical technologies, educational effectiveness, psychological and pedagogical approach, innovative methods, individual approach, rehabilitation process, social adaptation, professional development, pedagogical experience, evidence-based approach.*

### **Kirish**

Hozirgi davrda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni jahon andozalari darajasiga ko'tarish jarayonida maxsus ehtiyojli bolalarni o'qitish va tarbiyalash masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki jamiyatning har bir a'zosi, jumladan, imkoniyati cheklangan bolalar ham sifatli ta'lim olish, o'z qobiliyatlarini

ro'yobga chiqarish hamda ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish huquqiga egadir. Shu boisdan ham O'zbekiston Respublikasida va boshqa ko'plab mamlakatlarda **inklyuziv ta'lim** tizimini rivojlantirish, bu borada o'qituvchilar malakasini oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan samarali ishlash, avvalo, o'qituvchilardan chuqur bilim, kasbiy mahorat va yuksak **kasbiy kompetensiyani** talab etadi. Buning uchun o'qituvchilar o'z faoliyatida **ilmiy asoslangan yondashuv, psixologik-pedagogik bilimlar, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar** hamda **metodik ta'minotdan** samarali foydalanishlari lozim. Shuningdek, ularning malakasini muntazam oshirib borish, tajriba almashish, yangi ta'lim yondashuvlarini amaliyotga joriy etish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim-tarbiyasida o'qituvchining kasbiy rivojlanishi va malakasi nafaqat ta'lim jarayonini yuksaltiradi, balki ularning **ijtimoiy moslashuvi** va **reabilitatsiya jarayoniga** ham bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, o'qituvchilar malakasini oshirishning ilmiy asoslari va samaradorligini tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu jarayon ta'lim sifatini kafolatlash, bolalarning kelajak hayotda mustaqil yashash va jamiyatda faol bo'lish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

### **Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash tushunchasi**

**Maxsus ehtiyojli bolalar** — bu turli xil jismoniy, psixologik yoki intellektual rivojlanishida cheklovlarga ega bo'lgan, ta'lim olish jarayonida qo'shimcha yordam, maxsus yondashuv va qo'llab-quvvatlashni talab qiladigan bolalardir. Ularga nogironligi bo'lgan bolalar, nutqida nuqsono bo'lgan bolalar, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar, aqli zaif bolalar, autizm sindromli bolalar, daun sindromli bolalar va mujasam nuqsonli bolalar kabi alohida yordamga muxtoj bo'lgan insonlar kiritiladi.

### **Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda o'qituvchilarning asosiy**

### **vazifalari**

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash o'qituvchidan nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni, balki yuqori darajadagi sabr-toqat, mehr-muhabbat va individual yondashuvni ham talab etadi. Ushbu jarayonda pedagoglarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

#### **1. Ta'lim jarayonini moslashtirish**

- o Maxsus ehtiyojli bolalarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda o'quv dasturlari, dars ishlanmalari va metodikalarni ishlab chiqish va tatbiq etish.

#### **2. Individual yondashuvni amalga oshirish**

- o Har bir bolaning qobiliyati, sog'lig'i va psixologik holatini inobatga olgan holda o'qitish va tarbiyalash.

- o Individual ta'lim dasturlari asosida ishlash.

#### **3. Psixologik qo'llab-quvvatlash**

- o Bolalarda o'ziga ishonchni shakllantirish, ijobiy motivatsiyani yaratish.

- o Stressni kamaytirish va psixologik barqarorlikni ta'minlash.

#### **4. Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish**

- o Nutqiy, ijtimoiy va muloqot ko'nikmalarini shakllantirish.

- o Bolalarni jamoadagi faoliyatga jalb qilish.

#### **5. Reabilitatsiya va ijtimoiy moslashuvga yordam berish**

- o Maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga moslashuvi, mustaqil hayotga tayyorlanishi uchun zarur sharoit yaratish.

- o Ularni tengdoshlar jamoasiga qo'shilishiga ko'maklashish.

#### **6. Innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish**

- o Zamonaviy o'qitish metodlari, interfaol usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish.

#### **7. Ota-ona va mutaxassislar bilan hamkorlik**

- Psixolog, logoped, defektolog va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda ishlash.

- Ota-onalarga metodik yordam ko'rsatish, ularni farzandining ta'lim-tarbiyasi jarayoniga jalb etish.

### **8. Kasbiy rivojlanish**

- O'z bilim va malakasini doimiy ravishda oshirish.
- Ilmiy asoslangan yondashuvlarni o'rganib, ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

### **O'qituvchilar malakasini oshirishning ilmiy asoslari va samaradorligini tahlil qilish**

Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirishda o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish eng muhim masalalardan biri sifatida qaraladi. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash jarayonida o'qituvchining bilim darajasi, pedagogik mahorati va psixologik tayyorgarligi ta'lim samaradorligini belgilab beradi. Shu sababli, malaka oshirish jarayonini **ilmiy asoslangan yondashuvlar** asosida tashkil etish dolzarb hisoblanadi.

#### **Ilmiy asoslari:**

**1. Kasbiy kompetensiya nazariyasi** – o'qituvchining nafaqat bilimga, balki kasbiy ko'nikma va amaliyotga ham ega bo'lishini ta'minlash.

**2. Psixologik-pedagogik yondashuv** – ta'lim jarayonida individual yondashuv, motivatsiyani shakllantirish va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish.

**3. Pedagogik texnologiyalar** – ta'lim samaradorligini oshirishda innovatsion metodlar va interaktiv usullardan foydalanish.

**4. Metodik ta'minot** – o'quv-uslubiy materiallarni yangilash, maxsus dasturlarni ishlab chiqish va joriy etish.

**5. Ilmiy asoslangan monitoring va tahlil** – malaka oshirish kurslarining samaradorligini baholash, natijalarni amaliyotda tekshirish.

### **Samaradorlik tahlili:**

- O'qituvchilarning yangi bilimlarni amaliyotga tatbiq etish darajasi;
- Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda qo'llanilayotgan metodlarning natijalari;
- Ta'lim jarayonida bolalarning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanish ko'rsatkichlari;
- O'qituvchining kasbiy rivojlanishi va pedagogik tajribasining ortishi;
- Ta'lim sifati va samaradorligining oshishi.

Shunday qilib, o'qituvchilar malakasini oshirishning ilmiy asoslari va samaradorligini tahlil qilish ta'lim tizimida muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, nafaqat pedagogning kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi, balki maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishiga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida o'qituvchilarning malakasini oshirish davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va u **qonuniy asoslar** bilan kafolatlangan. Quyidagi normativ-huquqiy hujjatlar mazkur jarayonning asosini tashkil etadi:

### **O'qituvchilarning malakasini oshirishning qonuniy asoslari :**

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini oshirish va o'qituvchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilarning malakasini oshirish huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yilgan bo'lib, turli qonun va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

**“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun** (2020-yil yangi tahriri) o'qituvchilarning malakasini oshirishni ta'lim tizimining uzluksiz bo'g'ini sifatida belgilab beradi. Ushbu hujjatda pedagoglarning muntazam ravishda qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslaridan o'tishi shartligi, shuningdek, davlat tomonidan ularning kasbiy rivojlanishi uchun zarur sharoitlar yaratib berilishi kafolatlangan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qator qaror va



farmonlari o'qituvchilarning malakasini oshirish jarayonini huquqiy jihatdan yanada takomillashtirdi. Jumladan, 2018-yil 5-sentabrdagi **PQ–3931-son qarorda** oliy va umumiy ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, malaka oshirish jarayonini xalqaro tajribaga asoslangan holda tashkil etish belgilandi. 2022-yil 11-martdagi **PQ–166-son qaror** esa pedagog kadrlarning malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqishni nazarda tutdi.

**“Yangi O‘zbekiston – taraqqiyot strategiyasi – 2030”** hujjatida ham o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, ularning zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida qayd etilgan. Bu esa o'qituvchilarni nafaqat respublika miqyosidagi, balki xalqaro dasturlar orqali ham o'qitish imkonini beradi.

Malaka oshirish jarayonini tartibga soluvchi huquqiy asoslardan yana biri – bu **o'qituvchilar malaka toifalarini** belgilash tizimidir. Amaldagi tartibga ko'ra, pedagoglar ikkinchi, birinchi va oliy toifa attestatsiyalaridan o'tadilar. Attestatsiya natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning nafaqat kasbiy darajasi, balki ish haqi miqdori ham belgilanadi. Shu orqali qonuniy jihatdan malaka oshirish o'qituvchining moddiy rag'batlantirilishi bilan bevosita bog'langan.

Bundan tashqari, qonun hujjatlarida o'qituvchilarning huquqlari ham aniq belgilangan. Jumladan, malaka oshirish kurslarida qatnashgan davrda ularning **ish joyi va ish haqi saqlab qolinadi**, ularga zarur sharoitlar yaratiladi. Bu esa pedagoglarning kasbiy rivojlanishini kafolatlovchi muhim mexanizm hisoblanadi.

Shunday qilib, O'zbekistonda o'qituvchilar malakasini oshirish qonuniy tomondan mustahkamlangan bo'lib, davlat bu borada:

- uzluksiz malaka oshirishni majburiy tartibda yo'lga qo'ygan,
- o'qituvchilarni huquqiy, moddiy va tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi,
- ta'lim sifatini oshirish maqsadida xalqaro tajribalarni joriy qilishni huquqiy jihatdan kafolatlagan.

Natijada, qonuniy asoslar o'qituvchilar uchun doimiy o'qish va o'z ustida



ishlashni majburiy shart qilib qo'yish bilan birga, ularning kasbiy rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratib, ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

### **Xulosa**

Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda o'qituvchilarning malakasi va kasbiy tayyorgarligi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning bilim darajasi, tajribasi va metodik yondashuvlariga bog'liqdir. O'zbekiston sharoitida bu yo'nalishda qator huquqiy, tashkiliy va metodik qulayliklar yaratilgani ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. O'qituvchilarning asosiy vazifalari — bolalarga individual yondashuv asosida ta'lim-tarbiya berish, ularning psixologik holatini qo'llab-quvvatlash, kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish va ijtimoiy moslashuviga ko'maklashishdir. Shu bilan birga, pedagoglar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ilmiy asoslangan metodlarni joriy etish, ota-onalar va mutaxassislar bilan hamkorlik qilish orqali ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etadilar. Malaka oshirish tizimining muntazam yo'lga qo'yilishi, attestatsiya jarayonlari, xalqaro tajriba almashuvlari hamda metodik ta'minotning boyib borishi pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta'minlab, ta'lim sifatini oshirishda muhim o'rin tutmoqda. Eng asosiysi, o'qituvchilar bilim va ko'nikmalarining yangilanishi maxsus ehtiyojli bolalarning barkamol shaxs sifatida shakllanishi, jamiyatda o'z o'rnini topishi va muvaffaqiyatli ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, o'qituvchilar malakasini oshirishning ilmiy asoslangan tizimini rivojlantirish va samaradorligini doimiy nazorat qilish nafaqat ta'lim sifatini, balki butun jamiyatning insonparvarlik va inklyuzivlik darajasini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari va farmonlari. – Toshkent, 2019–2024.

2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining buyruqlari. – Toshkent, 2021–2023.
4. To‘xtaeva, D. Maxsus pedagogika va defektologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.